

Minder fra Flensborg Kirkegaard.

Af A. C. C. Holdt.

Naar en Kirkegaard efter Sagens Natur under sædvanlige Forhold kun kan have stedlig Interesse og Betydning for det Sogn eller den Kreds, hvis Beboere ere knyttede dertil, saa bliver Forholdet jo derimod et ganske andet, naar Kampens Ofre fra Slagmarkerne i Ufredens Tider saa vidt ske kan føres til de omkringliggende Kirkegaarde, for at deres Ben kunne hvile i indviet Jord. Slige Begravelsespladser faa da selvfølgelig en Betydning, der gaar ud over den lokale; de blive ikke alene Fællesmidtpunkter for en større Kreds af Beboere, hvis faldne Paa-rørende her stededes til Hvile, men de mere fremtrædende blandt dem faa endogsaa Almenbetydning for det paa-gældende Folk, saa længe dette endnu ikke er sløvet og har glemt de Idealer, for hvilke hine Stridsmænd gik i Døden. Da blive slige „Dødningehaver“ de fredhellige Mindepletter, til hvilke, selv naar Foden ikke mere kan naa did, i det mindste Folkets Tanke søger hen for at ofre en Takkebøn ved den Tue, der dækker Heltenes smuldrende Ben. Og kærlige Hænder ville smykke Gravene med Vaar-grønt og Sommerblomster og frede om de Kors og Mindestene, som et taknemmeligt Folk rejser over sine faldne Sønner.

Det er jo især falden i Sønderjyllands Lod at fremvise en lang Række af Kirkegaarde, paa hvilke Ovenstaaende i højere eller mindre Grad finder Anvendelse, eftersom de offentlige Begravelsespladser i de Egne, hvor de blodige Kampe fra 1848 og 1864 fortrinsvis stode, vare selvskrevne til saa vidt gørlig at aabne deres Skød for de Faldne. Det sydlige Als og Sundeved, Byen Slesvig med Omegn, Frederikstad, Oversø og Flensborg fremvise saaledes de fleste og største af vore Krigergrave. Ikke faa findes dog ogsaa spredte i andre Egne af Landet, men de gemmer for det meste kun Støvet af enkelte eller mindre Grupper af Faldne.*)

Som bekendt er det dog Flensborgs ældre Kirkegaard, der af forskellige Grunde indtager den første Plads blandt Sønderjyllands Krigergrave. Allerede i sin Egenskab af nævnte Byes første almindelige Begravelsesplads har den i flere Henseender interessant Historie. I Begyndelsen af vort Aarhundrede, laa Byen, som alt havde udviklet sig stærkt, endnu ubarmhjærtig indestængt bag sine Mure og Porte, uden for hvilke efter de gamle Politiforskrifter endnu ingen Beboelseslejligheder turde opføres. Og som de Levende over Jorden, saaledes hobedes ogsaa de Døde under Jorden, saa at hele fem Kirkegaarde i Byens Indre**) ikke alene vare i Brug, men allerede vare

*) Nærmere Oplysninger om disse Forhold finder man i „Beretning om de danske Krigergrave“ af V. Schousboe og O. Vaupell. København 1880. C. A. Reitzels Forl.

**) Foruden Kirkegaardene omkring Byens tre Sognekirker havde ogsaa Klosteret sin egen Kirkegaard der, hvor nu Gymnasiet staar, medens Begravelsespladsen for den allerede 1471 nedbrudte Gertrudskirke i det saakaldte Rams herred neden for Duborg ligeledes var forbleven i Brug som Byens Fattigkirkegaard indtil Begyndelsen af vort Aarhundrede.

overfyldte — bortset endda fra selve Kirkerne, i hvilke ligeledes alle Gange og Pladser, som kunde benyttes, vare fyldte med Ligene af Byens Aristokrati og Rigmænd. Slige Forhold maatte tilsidst blive utaalelige. Hensynet saa vel til Skønhedens, som især dog til Sundhedens Bydende krævede med voksende Styrke Byens Udvidelse udover Mur og Port og i Forbindelse hermed Anlæggelsen af en for hele Byen fælles Begravelsesplads paa Bymarken samt Nedlæggelse af samtlige Begravelsespladser indenfor Murene. Den Kamp, som Tidens dæmrende Oplysning her havde at føre med nedarvet Fordom, Egenkærlighed og Forfængelighed, var langvarig og haard; men endelig kronedes den med Sejer, og Anlæggelsen af en offentlig Begravelsesplads udenfor Byen blev med Regeringens Tilladelse besluttet.

Men da det nu gjaldt om Valget af Pladsen for Anlægget, viste det sig næppe mindre vanskeligt at opnaa Enighed herom, indtil man endelig fæstede Øjet paa en Plet, der syntes bedst at svare til Øjemedet. Det var det gamle Voldparti vest for Byen, som i de Kampe, der i Begyndelsen af det 15. Aarhundrede førtes i og ved Flensborg mellem Kong Erik af Pommern og de holstenske Grever af Huset Schauenburg om det gamle danske Kronland Sønderjylland, havde spillet saa vigtig en Rolle ved Grevernes gentagne Angreb paa Byen. Siden hine fjerne Dage havde dette minderige Voldparti uænsset henligget i den kaotiske Tilstand, i hvilken Kampen havde efterladt det. Nu var det en uordentlig, forvirret Hob af Høje og Fordybninger, en med magert Græs, Lyng og Gyvel bevokset Ødemark, hvor Rebslagere havde indrettet deres Baner, et Skyttegilde havde plantet sin Skive, og som for

Resten Byens Drengene betragtede som lovlig Tumleplads. Ved Bymarkens Opmaaling og Udstykning omkring ved 1770 gik man Strøget ringeagtende forbi, og det ansaas for en Slags Alminding, som Enhver uden synderlig Kontrol benyttede sig af efter eget Forgodtbefindende.

Denne Kong Eriks gamle Fæstningsvold, der laa nogle faa hundrede Skridt ovenfor Byen paa det Plateau, som paa Vestsiden omgiver denne og fra tidligere Dage kaldtes „Bjerget“, blev altsaa udset til Stedet for den nye Begravelsesplads, og der blev nu taget fat paa Arbejdet med almindelig Tilslutning og en Energi, der viste, at det gjaldt om at raade Bod paa et længe dybt følt Savn. Til Udførelsen af den til den kongl. Regering indsendte og af denne godkendte Anlæggelsesplan blev der valgt en særlig Kommission, bestaaende af to Raadsherrer, to deputerede Borgere, to Kirkejurater og Byens Bygmester. Arbejdet paabegyndtes i Efteraaret 1810. Voldens Planering, Rejsningen af den af kløvede Sten i Felter opsatte, omtrent 5 Fod høje og 200 Roder (3200 Fod) lange Grænsevold med Hovedindgangen i Nord og en mindre Gennemgang i Syd, Plantningen af de af flere hundrede Træer bestaaende Alleer, der omgive denne Vold og nu med deres mægtige Kroner overskygge samme og Gangstien indenfor med et tæt og uafbrudt Løvtag, Opførelsen af det store, smukke, i ædel Stil holdte Kapel med dets høje Kuppel og parkagtige Omgivelser — det Sted, hvor Ligene som oftest indsættes forinden Begravelsen, og hvor da ved Jordfæstelsen Ligfølget samles for at overvære Sørgehøjtideligheden — samt endelig Udlægningen af de Veje og Gange, der fra Byen føre til Pladsen: — samtlige disse i deres Helhed meget omfattende Arbejder fuld-

førtes ved den Hjælp, som Byens Borgere kappedes om at yde dels ved Frikørsler, dels ved gratis Haandtjeneste, i den forholdsvis korte Tid af næppe tre Aar og kostede Byen i rund Sum 30,000 Rigsdaler Kurant (nu 96,000 Kr. eller 108,000 *M.*). Vel var dette i hine Dage en betydelig Sum; men saa var der ogsaa skabt noget Mønsterværdigt, et Værk, hvoraf der gik Ry, og som hver Flensborger betragtede med Stolthed og Glæde. I en Beskrivelse af de nye Anlæg, som et af Kommissionens mest virksomme Medlemmer, Raadmand og Bykasserer A. P. Andresen, offentliggjorde, hedder det bl. a.: Pladsen, hvis Længderetning er Syd-Nord, har en kiledannet Figur med afrundede Ender. Længdesiderne maale 500 Skridt, Endernes nordlige Bue 100, den sydlige 40 Skridt. 200 Roder fast Stenvold i regulære Fag, beplantet med Tjørn og omgivet af en Tilplantning af 390 Træer af forskellig Slags indhegner den. Kapellet, der ogsaa afgiver Bopæl til Kirkegaardens Overgraver og rummer Vognremiser etc., er opført i antik Smag. Den cirkelrunde Rotunde under Kuppelen har en Diameter af 24 Fod, en Højde af 36 Fod og byder oventil Rum for et Harmonium. Det er forsynet med Prædikestol og Siddepladser, og i Gulvets Fliser er der indlagt et sort Kors, paa hvilket Ligbaaren sættes. Væggene ere smykkede med Indskrifter og Emblemer. Kirkegården selv blev ved Tværgange delt i en Række Felter, der skiftevis benyttedes enten til Arve- eller til almindelige Begravelser.

Den 25. Juni 1813, Dagen før Kirkegaardens højtidelige Indvielse, satte hele Byen i festlig Bevægelse. Kl. 5 om Eftermiddagen samledes Magistraten, Deputeretkollegiet og Byens Præster paa Raadhuset, hvorfra de alle, sortklædte og i Procession, gik op til Kirkegården, ved

hvis Hovedindgang de modtoges af Kommissionen. Foran Kapellet sydlig Port stod den kongl. Christiansgarde i sin grønne Uniform opstillet i Halvkreds omkring den lige over for Porten opkastede første Grav. Paa det sorte Kors i Kapellet stod Liget, en halvvoksen Pige, som skulde blive den indviiede Jords „Førstegrøde“. Kisten var smykket med Blomster og Grønt. Højtideligheden aabnedes, ved at et Kor sang den første Del af en i Dagens Anledning af Senator Andresen skreven og af Stadsmusikus Demuth komponeret Kantate, hvorefter daværende Provst Jacobsen holdt Indvielsestalen, der efterfulgtes af Kantatens anden Halvdel. Jordfæstelsen af Liget foregik ligeledes med stor Højtidelighed og sluttedes med, at Koret afsang en Ode. Under Processionen og Begravelsen ringedes der med alle Byens Klokker. Talen og Kantaten bleve udgivne paa Tryk.

Saaledes fik Flensborg sin fælles offentlige Begravelsesplads, og Vindingen ved dens Anlæggelse var en dobbelt; thi ej alene blev Begravelsesvæsenet derved reformeret paa en til Tidens Krav svarende Maade, men de nye Kirkegaardsanlæg sluttede sig tillige paa værdig Maade til den Kæde af Forskønnelsesarbejder, som tvende af Flensborgs daværende kommercielle Stormænd, Købmændene Stuhr og Christiansen, næsten samtidig lode udføre i de til Kirkegaarden grænsende Omgivelser, og som i Forening med denne danne de Havepartier og Alleer, der have grundet det Ry, som Byens nærmere Omegn har vundet for dens sjældne Skønhed.

I den næste Menneskealdér, fra 1813. indtil 1848, vare de nævnte Anlæg Byen Flensborgs Stolthed og Glæde. Stuhrs Park, Christiansens store „engelske“ Have samt den

mellem begge liggende nye Begravelsesplads, hvis Træplantninger snart voksede sig store, og hvis Hundreder af smukke Gravmonumenter, halvskjulte af Blomstergrupper og Grædepilens hængende Grene, øvede en næsten magisk Tiltrækning paa Byens Borgere og fremmede Besøgende, vare de Steder, hvor det daværende Flensborgs adstadige Borgermænd efter Dagens Arbejde og især paa Søn- og Fæstdagene ved Sommertide søgte hen med Kone og Børn, for at glæde sig ved Blomster og Fuglesang og for i vemodig Erindring at læse Marmorets Guldskrift over en aget Medborger, en kær Ven og Slægtning, der her var stedd til Hvile mellem Blomster og Grønt. I Sandhed, hine Omgivelser dannede i Forening en landlig Idyl af betagende Skønhed, ved hvilken vistnok mangen ældre Flensborgers tilbageskuende Tanke endnu dvæler med Vemod og Savn.

Thi de Dage kom, da den landlige Ro i hine Omgivelser fik en brat Ende. Flensborgs stræbsomme Borger skulde ikke sove sin sidste Søvn alene her i den indviede Jord. Ufred og Krig brød ind over Landet, og Kirkegaardene trindtom fyldtes med Slagmarkernes Ofre. Men frem for alt var det, som nævnt, jo dog Flensborgs den Gang endnu nye, nu „gamle“ Kirkegaard, der skulde blive Gemmestedet for Tusinder af Heltes Ben. Følg mig i Tanken til Pletten, det er nok værd at dvæle lidt der.

Krigergravene paa den langstrakte Kirkegaard have deres samlede Plads paa det sjette af dens otte Kvarterer, omtrent 400 Skridt fra Hovedindgangen i Nord og 150 Skridt fra den mindre Indgang i Syd. Gravene fra de forskellige Tidsperioder, lige fra 1848 indtil efter 1864, da endnu en Del Saarede og Syge døde paa Byens Lasa-

retter, ligge her for det meste umiddelbart op til hinanden, saa Beskueren kun kan skelne mellem Gravene ved Hjælp af de Monumenter, Kors og Indskriptioner, som de ere forsynede med. Længst mod Syd, tæt ved den vestlige Sidegang, fængsles Øjet af en anselig Stenobelisk. Det er danske Faldne fra Slaget ved Bov den 9. April 1848, som den dækker over, og vi staa her altsaa ved Kirkegaardens ældste Kriegergrav, der gemmer Støvet af omtrent 30 faldne danske Soldater. Monumentet er rejst af patriotiske Flensborger Borgere, der satte Troskaben dette Minde, thi den paa Tysk affattede Indskrift*) oplyser dig om, at de, der her hvile, faldt for Konge og Fædreland. De faldt, men de faldt med Sejer i det blodige Stævne, der aabnede Rækken af de berømmelige Kampe fra 1848—1851, som kastede Glans over det danske Krigernavn og vil mindes til de seneste Slægter.

Men skønt der i den treaarige Krig vel næppe forefaldt nogen større Træfning, der ikke ogsaa leverede sit mindre eller større Kontingent af faldne eller senere paa Byens Lasarettet af Saar og Sygdom døde Krigere til Flensborg Kirkegaard, saa er det, som bekendt, jo dog især Isteddagen, hin store Afgørelsesdag den 25. Juli 1850, som Gravene paa denne vække Mindet om. Den i hine Dage nyanlagte Chaussee fra Flensborg til Slesvig, der gennemskar Slagmarken, bød jo en selvskreven Vej til de Faldnes og Saaredes Transport, og hvem der i de første Dage efter Slaget personlig har set den sørgelige Dobbeltlinie af Vogne, der uafbrudt bevægede sig fra Høj-

*) Denne lyder: „Den Manen der am 9. April 1848 für König und Vaterland ruhmvoll gefallenen tapfern Kriegern gewidmet. Treu waren sie geschwornen Eiden!“

derne ved Mølledammen ned mod Rødeport og videre over Friserbakken til Kirkegaarden med sin dyrebare Fragt, Fædrelandets faldne Heltesønner, han vil sent have forvundet det Rystende, som dette Syn frembød.

Imidlertid forberedtes Kampens og Sejrens tragiske Slutningsakt paa Kirkegaarden. I Nærheden af Bovmonumentet blev der opkastet en dyb, 60 Skridt lang og 8—10 Skridt bred Grav, som var bestemt til at optage de Faldne, der efterhaanden fra Slagmarken vare blevne førte hertil. Sørgehøjtideligheden fandt Sted Lørdagen den 27. Juli under stor Deltagelse. Paa denne mindeværdige Dag nedsænkedes i Kæmpegraven de Hundreder af danske Underofficerer og Menige*), der havde betalt Sejren med Livet. Skulder mod Skulder, som de havde staaet paa Kampens Dag, ligge de ordnede i lange Rækker, dækkede af den Uniform, som de havde bedækket med uvisnelig Hæder. Paa Fællesgravens østlige Side og umiddelbart sluttende sig dertil nedsænkedes den følgende Dag, altsaa Søndagen den 28. Juli, en lang Række af Kister, indesluttende faldne Officerer. Ved Hovedenden af hver Kiste rejstes en af Kongen skænket Marmortavle med vedkommende Officers Navn og militære Stilling samt Fødsels- og Dødsdag. Fra den nordlige Ende af aabnedes Tavlerækken med Navnene General v. Schleppegrell, Oberst v. Trepka, Oberst v. Læssøe, Major de Saint Aubain etc., der, som Enhver, der ikke er fuldstændig fremmed for hine Dages store

*) I sit Skrift: „Af Sønderjyllands Historie“ angiver Rigsarkivar A. D. Jørgensen Antallet af danske Faldne ved Isted til 862, af Saarede til 3262. Ved de under Transporten og i de første Dage paa Flensborgs ca. 30 Lasaretter døde Saarede forøgedes Antallet af de i Fællesgraven Jordede dog langt ud over de paa selve Slagmarken Faldne.

Tildragelser, ved, nævne de blandt den danske Hærs ypperste Førere, som faldt i Spidsen for deres Regimenter der, hvor Fjendens Kugler fløj tættest. Rækken forøgedes dog senere ikke blot med de Officerer, der efter Slaget døde paa Byens Lasaretter, men ogsaa med tvende efterlevende, som ifølge egen Bestemmelse efter deres Død bleve bragte til Flensborg, for der at hvile hos deres Kammerater fra Krigens Dage. Disse tvende vare: Generalløjtnant v. Krogh, født paa Aastrup i Sønderjylland, Øverstkommanderende ved Isted, død paa Amalienborg Slot den 19. April 1860, og Oberst v. Helgesen, Frederikstads heltedige Forsvarer, der døde som Kommandant i Rendsborg den 20. Februar 1858. Ogsaa nogle svenske Frivillige samt enkelte Underofficerer og Menige kom senere til, saa Rækken til sidst naaede op til 51 Grave.

Men denne Række af Smaatavler langs Kæmpegravens østlige Rand kunde selvfølgelig kun midlertidig gøre Fyldest, indtil der efter Krigens Ophør vandtes Tid og Lejlighed for det danske Folk til at rejse sine faldne Heltesønner et værdigere og varigere Mindesmærke paa den Jord, for hvis Bevarelse for det danske Fædreland de havde hengivet Livet.

Tolvaarsdagen for Slaget ved Isted, den 25. Juli 1862, indviedes da det Gravmonument, der har vundet saa vel fortjent et Ry baade for sin Størrelse og for sin ejendommelige Skønhed. Øst og nord for Fællesgraven var der bleven udlagt en større jævnet Plads, paa hvis sydlige Halvdel der var opkastet en ca. 30 Skridt lang og omtrent halvt saa bred Jordhøj af ikke ubetydelig Højde, i hvis Sider og Ender mellem Buskvækster, Vedbende og Blomster i malerisk Uregelmæssighed der var indskaaren Smaanicher,

i hvilke de indtil da langs Fællesgraven opplantete Marmortavler havde faaet Plads — en Flytning, der senere hos Mangen har vakt den fejlagtige Mening, at Højen dækker over selve Kæmpegraven, hvad dog, som allerede fremhævet, ikke er Tilfældet, idet Graven ligger paa Højens vestlige Side uden for dennes Indhegning. Kun General-løjtnant Krogh har faaet Plads indenfor Gitteret ved Højens nordlige Ende, hvor et Træ beskygger hans Grav. Op over Højen føre to smalle Stentrappegange, og ved den ene af disse ses en i Granit indlagt Marmortavle, paa hvilken der under Kongekronen læses Følgende:

„Landets Drot, Frederik VII.,
 rejste disse 51 Mindestene
 for
 Fædrelandets Kæmper,
 der faldt i Sejrens Stund
 den 25. Juli 1850 ved Isted.

Ved Siden af dem hvile de Vaabenbrødre, som med dem delte Krigerens stolte Død. Deres Navne kunde ej optegnes; men Mindet om dem skal leve, saa længe danske Hjærter slaa,
 thi
 større Kærlighed har ingen end han,
 der hengiver sit Liv for sine Brødre!“

Indenfor det senere tilkomne smukke Jærngitter, der omgiver Højens Fod, er der anlagt Blomsterbede, og efter at alt er vokset til, og mangen Busk er skudt op til at blive et lille Træ, frembyder det hele Anlæg, især i Somrens Blomstringstid, et overordentlig venligt Skue.*)

*) Højen paa Flensborg Kirkegaard ligner den Høj paa Holmens Kirkegaard i København, der blev opkastet over de faldne Helte i Slaget paa Rheden 1801.

Paa Pladsens nordlige Halvdel, lige for Enden af Højen og med Hovedet vendt mod denne, havde den af Bissen modellerede Løve, Sindbilledet paa den Kraft og det Mod, som den danske Landsoldat havde givet saa fyldigt Vidnesbyrd i Kampen for Fædrelandet paa Isted Hede, faaet sit Stæde. Løvemonumentet, af firkantet Form og opført af store Granitkvadre, var anseligt saa vel i Omfang som i Højde. Sokkelen bestod af tre Trappetrin, hvis øverste bar det noget smallere, men højere Midterparti, der atter dækkedes af den noget bredere Plade, paa hvilken selve den broncestøbte Løve (der i Højde gav Søjlen, som den kronede, lidet efter) indtog en siddende Stilling med løftet Hoved og fremadskuende Blik. I Midterpartiets fire Sider var der indlagt fire større runde Bronzeplader med modellerede Portrætaftryk af Generalerne v. Krogh og v. Schleppegrell samt af Obersterne v. Læssøe og v. Helgesen. Tolvaarsdagen efter Slaget, den 25. Juli 1862, fandt, som anført, Indvielsen af Højen samt Afsløringen af Løven Sted, en festlig Dag, der fra alle Landets Egne samlede Tusinder af Deltagere, hvis Øje frydedes ved Beskuelsen af det Kæmpemindesmærke, der saa værdig sluttede sig til Kæmpegraven for at bringe Tidenden om Kampens blodige, men ogsaa berømmelige og sejerkronede Dage til kommende Slægter. *)

*) Nedrivningen af Løvemonumentet og Omstyrningen af Søjlen paa Højskamling, der som bekendt skete kort efter Prøjsernes og Østerrigernes Indrykning 1864, høre jo til det Slags Heltегerninger, for hvilke Æren vel næppe misundes dem, der vare Mestre derfor, af ret Mange selv blandt Tyskerne. Løven førtes senere til Prøjsen, hvor den fik Plads i Kadetanstaltens Gaard i Lichterfelde i Nærheden af Berlin. Af Monumentets Granitkvadre ere nogle tagne

Men Krigergravene skrive sig jo ej alene fra Treaarskrigen 1848—51; ogsaa Aaret 1864 har ydet sit om end mindre Bidrag dertil. Henimod 40 Skridt sydøst for Istedhøjen viser et omtrent 6 Fod højt Stenmonument Stedet, hvor 28 danske Soldater hvile, der faldt ved Mysunde den 2. Februar 1864 og tillige med flere faldne Prøjsere førtes til Flensborg. Stenen viser den for Krigergravene almindelig vedtagne Indskrift.

Et større Antal af danske Faldne ved Oversø den 6. Februar samme Aar, ialt omtrent 60, lykkedes det en velbekendt patriotisk Flensborger Borger at føre til Flensborg, hvor de tillige med enkelte Østerrigere, hver i sin Kiste, samlet nedsænkedes i Fællesgravens øvre Jordlag, og hvor et nylig sat Stenmonument betegner Stedet. *) Kun med en af de Faldne skete en Undtagelse. Det var cand. jur. Thorvald Paulsen, Søn af Appellationsretsraad Paulsen i Flensborg. Hans Lig blev ikke straks fundet i Skoven, og en Bonde, der Dagen efter traf paa det, lod

i Brug til Sidestolper ved Indgangen til Flensborg nye Kirkegaard. Resten henligger endnu under Træerne i Nærheden af Kapellet paa den gamle Kirkegaard.

*) Om denne Højtidelighed skriver Pastor Graa e, indtil 1864 Præst ved den danske Kirke i Flensborg, i sine trykte Optegnelser: Den 12. Februar begravede jeg tillige med Pastor Peters (Præst ved Fruekirken) 58 Danske og Tyske, som vare faldne ved Sankelmark (Oversø). Paa Kirkegaarden kom Byens Kommandant hen til os og bad os ikke at blande Politik i vore Taler, hvortil jeg svarede, at det brugte jeg heller ikke. En Mængde prøjsiske og østerrigske Officerer vare til Stede tillige med Zedlitz (den prøjsiske Civilkommissær), alle klædte i Gala. Da Peters havde endt sin tyske Tale, begyndte jeg paa Dansk; men dette syntes Zedlitz ikke om, og han vinkede ad mig, som om jeg skulde holde op, hvad jeg dog ikke gjorde, da jeg var i min gode

det nedgrave paa Stedet. Da Kundskab herom kom til Flensborg, blev Liget atter opgravet og jordet i Familiebegravelsen paa Flensborg Kirkegaard.

Kirkegaardens øvrige Kriegergrave omfatte de under og efter begge Krige paa Lasaretterne døde Saarede og Syge. De ere, Danske og Tyske mellem hverandre, jordede dels i Fællesgravens øvre Jordlag, dels i sammes Omgivelse i Nord og Vest, og deres samlede Antal andrager ligeledes flere Hundreder. Paa mange af disse Grave have sørgende Paarørende, Korpskammerater etc., sat Mindesmærker, mest i Form af Træ- eller Jernkors. Et Fællesmonument fra tysk Side blev først rejst for nogle Aar siden. Det bestaar af en stor, paa Frontsiden planeret, iøvrigt ubanet høj Granitblok, som hviler paa et af et Jærngitter omsluttet Underlag af mindre Granitstykker. Det er efter Indskriften sat „af den slesv.-holst. Vaabenbrødreforening og af tyske Patrioter i Flensborg“, og det har faaet Plads ved den vestlige Sidegang over for Istedhøjens nordlige Ende.

En Strimmel Jord, 100 Skridt lang og 30 Skridt bred, dækker saaledes over henimod 2000 Krigere! Her, paa denne Plet, hvor allerede for 500 Aar siden Kampen stod mellem Nord og Syd, mellem Dansk og Tysk, her sove nu samme Kamps blodige Sæd under samme Tue. Landets

Ret. Kommandanten traadte da hen til Zedlitz og underrettede ham om den skete Aftale, at der skulde tales baade Dansk og Tysk ved Graven, eftersom man ønskede, at alle de Faldne skulde begraves sammen. Dermed var den Sag forbi, og jeg blev ved, som jeg havde begyndt, og talte Dansk med Danebrogskorset paa Kjolen, i alt Fald til Opbyggelse for de trofaste danske Flensborgere, der ikke forsømte at vise de brave Jenser den sidste Ære.“

Sønner fra Strand og Belt og Sund dele her i Døden deres Fædrenejord med de Fremmede, deres Fjender, hvis Vugge stod ved Elbens, Rhinens, Oderens, ja Donauens Bredder, og samme Blomst spreder sin Duft, samme Træ sin Skygge over det fælles Gravtæppe. Kun Navne og Vers paa Stene og Kors og Farven af de Baand, der smykke Gravene, vidne om de dybe Modsætninger, over hvilke Grønsværet her breder sit tavse Dække.*)

Ja Flensborg Kirkegaard er en minderig Plet. Naar du en stille Aftenkvæld ensom vandrer gennem dens lange, nu for det meste saa tyste Gange, da bæres det dig vel for som var Luftens sagte Hvisken i Løvet Røster fra de henfarne Aander, over hvis jordiske Støv Ask og Pil sørgende bøje deres Grene. Hvem kan nævne dem alle, som her sove? Hvem kender det Hjem, hvorfra de drog ud? Hvo du end er, trød med Ærefrygt paa denne Jord, der gemmer saa rig en Sæd for Evigheden!

Siden Kirkegaardens Grundlæggelse ere nu Generationer sunkne i Graven, og for den Slægt, der nu vokser frem, er dens Krønike allerede halvt indhyllet i Traditionens Taagesløv. Og dette gælder ikke mindst Kriegergravene. De Hænder, der for en Menneskealder siden gravede disse, ere selv gaaede til Hvile. Overfor de Unge staa vore Gravminder som Tegn, der afbleges mere og mere, eftersom de personlige Oplevelser ikke, som hos de Ældre, kan give dem Liv og Farve. Tilmed er den gamle Kirkegaard, siden Byen 1872 fik sin nye Begravelsesplads,

*) Næst efter Kæmpegraven ved Flensborg ere Massegravene paa Dybbølbanken dem, der gemme de fleste danske Faldne paa en saa snever Plet.

og hin endnu kun benyttes af dem, der her have Arvebegavelser, traadt stærkt tilbage i Skyggen.

Under disse Forhold troede Meddeleren, at et historisk Tilbageblik paa vor navnkundige Kirkegaard, en Opfriskning af dens gamle Saga, turde være kærkommen ikke blot for Flensborgerne selv, hvis Fædre i flere Slægtled hvile her, men at en saadan ogsaa vilde hilses med Glæde i mangt et Hjem trindtom, fra hvilket Længselstanken saa ofte søger did til en kær, dybt savnet Paarørende. Stort er jo Antallet af dem fra alle Danmarks Egne, der have søgt og fundet Lejlighed til personlig at besøge Stedet, der gemmer deres Kære, for at bede en Bøn ved deres Grav og for i Erindringen at medtage til den hjemlige Arne et Billede af de Omgivelser, der stadig ville staa deres Tanke nær. Men større endnu er Antallet af dem, der have maattet undvære denne Trøst, og for dem især turde et om ogsaa kun i fattige Ord indklædt Billede af den Plet, i hvis Skød Faderen, Broderen eller Ægtefællen slumrer Opstandelsen i Møde, maaske dog være til nogen Glæde og Husvælelse.

Visselig, den Nimbus, der omgiver Flensborg Kirkegaard, vil sent blegne!
